

Nowe i rzadkie ryjkowcowate (*Coleoptera: Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*) Gór Słonnych

New and rare weevil species (*Coleoptera: Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*) from the Słonne Mts.

BOGUSŁAW PETRYSZAK¹, JERZY RADWAŃSKI²

¹Uniwersytet Jagielloński, Instytut Zoologii, Zakład Entomologii, ul. Ingardena 6, 30-060 Kraków

²Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, Zakład Zoologii Bezkręgowców, ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków

ABSTRACT: Twenty species of weevils (*Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*) are recorded from Słonne Mts. (the East Beskid), 18 of them for the first time.

KEY WORDS: *Coleoptera, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*, faunistics, the Słonne Mts., SE Poland.

Wstęp

Ryjkowcowate są grupą dość dobrze przebadaną na terenie polskich Karpat, w szczególności w ich wyższych partiach, chociaż niektóre rejony nie oczekiwały się jeszcze dokładnych opracowań. Na omawianym terenie w ostatnich latach tą grupą zajmowali się: MAZUR (1994), PETRYSZAK i współautorzy (1994, 1996) oraz WANAT i SZYPUŁA (1998).

Badania przeprowadzono w Górach Słonnych, które leżą na terenie województwa podkarpackiego i są zachodnią częścią Gór Sanocko-Turczańskich wchodzących w skład Beskidów Wschodnich. Charakteryzują się one równoległym i regularnym układem o przebiegu NW–SE (KONDRACKI 2001). Granicę południową i południowo-zachodnią omawianego obszaru stanowi rzeka San, północno-wschodnią Tyrawski Potok i jego dopływ Tarnawka, wschodnią potoki Ropienka, Serednica i rzeczka Olszanica. Na badanym te-

renie występują dwa piętra roślinności: pogórza (grąd) i regla dolnego (buczyna karpacka). Granica pomiędzy nimi przebiega na wysokości 500 m n.p.m. i dość dokładnie pokrywa się z izotermą roczną + 6°C (DZWNKO 1976). Lasy pokrywają na tym obszarze do 50% powierzchni – naturalne o charakterze klimaksowym około 30%. Pozostałą część stanowią łąki, pastwiska, murawy kserotermiczne, pola uprawne, zbiorowiska ruderalne, segetalne, ziołorośla i podobne środowiska antropogeniczne (ZEMANEK 1981). Za wyjątkiem pasma Orlego Kamienia i masywu Czulni, cały omawiany obszar znajduje się w obrębie Parku Krajobrazowego Gór Słonnych z trzema rezerwatami leśnymi: „Polanki”, „Dyrbek” i „Buczyna w Wańkowej” oraz rezerwatem częściowym „Góra Sobień”.

W odłowach chrząszczy posłużono się głównie metodą pułapek ziemnych (pułapki Barbera), wkopywanych po pięć na dwudziestu czterech wytypowanych stanowiskach. Ponadto użyto czerpaka i parasola entomologicznego. Dla każdego stanowiska zostało określone położenie na siatce UTM 1×1km przy pomocy programu GNOMON.

Poniżej przedstawiamy dla tego terenu listę nowych oraz interesujących gatunków i dodatkowo, na podstawie danych z okresu po 1980 r., podajemy ich występowanie w polskiej części Karpat. Materiał dowodowy znajduje się w kolekcji B. PETRYSZAKA. W pracy wykorzystujemy opisy preferencji siedliskowych podanych w „Katalogu fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1992, 1993, 1995, 1997).

Wykaz gatunków

Notaris aterrima (HAMPE, 1850)

– Hołuczków, E stok góry Słonna (UTM: EV 99 52), 25 V 2002, 21 VI 2002, odłóg – 7 exx.

Gatunek górski występujący w południowej, środkowej i wschodniej Europy, notowany też na Kaukazie. W Polsce znany tylko z południa, z tym że z niektórych krain dane pochodzą z przed około stu lat i wymagają potwierdzenia. Spotykany na torfowiskach, aluwiach, wilgotnych łąkach i w lasach. Obserwowano go na *Carex brizoides* L. i *Dactylis glomerata* L. Prowadzi skryty tryb życia w ściółce i mchach. Imago pojawia się od marca do listopada. Z Gór Słonnych podawany po raz pierwszy. W Karpatach był znajdowany w Tatrach (KNUTELSKI 2002), Magurze Spiskiej (KNUTELSKI, SKALSKI 1993), Pieninach Spiskich (KNUTELSKI i in. 1992), Gorcach (PETRYSZAK, KNUTELSKI 1987), Beskidzie Sądeckim (PETRYSZAK 1982) i w Bieszczadach (PETRYSZAK 1998).

Phyllobius (Ustavenus) scutellaris L. REDTENBACHER, 1849

– Olszanica, 3 km na W od potoku Wańkowa (FV 08 14), 26 V 2002, zarastająca wilgotna łąka z leszczyną – 1 ex.

Gatunek zamieszkujący wschodnią i południowo-wschodnią Europę, którego zachodnia granica występowania przebiega przez Polskę, Morawy, Austrię i Węgry. U nas rzadki i podawany z nielicznych stanowisk. Występuje w wilgotnych i zimnych miejscach w pobliżu rzek i potoków. Imago pojawia się w maju i czerwcu. Żywi się liśćmi *Agropyron repens* (L.) P. B. i *Alopecurus pratense* L., wyżerając na ich brzegach karby. Z Gór Słonnych gatunek ten podawany jest po raz pierwszy. Jak do tej pory stwierdzony w Karpatach Polskich tylko w okolicach Cieszyna (DIECKMANN 1980) i w Bieszczadach (PETRYSZAK 1998)

Barynotus makolskii SMRECZYŃSKI, 1953

– Liszna, SW stok góry Moczarka (EV 99 02), 20 VI 2002, pastwisko – 1 ex.
– Liszna, NW stok góry Moczarka (EV 89 93), 24 V 2002, łąka świeża, kośna – 1 ex.

Gatunek opisany z Gór Słonnych przez SMRECZYŃSKIEGO (1953). Bardzo rzadki, podawany do tej pory z trzech stanowisk w dorzeczu środkowego i górnego Sanu (PETRYSZAK i in. 1994). Endemit karpacki. Cykl rozwojowy i bionomia nie są poznane. Stwierdzone dwa stanowiska znajdują się w niewielkiej odległości od miejscowości Olchowice, gdzie jest locus typicus tego gatunku.

Neoglanis viennensis (HERBST, 1795)

– Słonny (672 m n.p.m.) (EV 99 21), 27 VI 2002, wariant bukowy grądu – 1 ex.

Ryjkowiec żyjący w górach, aż po piętro subalpejskie, głównie w Karpatach, spotykany również w Sudetach i Alpach Wschodnich. W kraju spotykany rzadko, na rozproszonych stanowiskach. Cykl życiowy i bionomia nie jest jeszcze zbadana. Z omawianego terenu wykazany po raz pierwszy. W polskiej części Karpat znajdowany był w Tatrach (DIECKMANN, BEHNE 1994), Magurze Spiskiej (KNUTELSKI, SKALSKI 1993), Pieninach Spiskich (KNUTELSKI i in. 1992), Pieninach Wysokich (PETRYSZAK 1980), Gorcach (PETRYSZAK, KNUTELSKI 1987), Beskidzie Sądeckim (PETRYSZAK 1982), Beskidzie Niskim (PETRYSZAK i in. 1993), Bieszczadach (PETRYSZAK 1998) i na Pogórzu Przemyskim (MAZUR 1994).

Neoglanis palumbarius (GERMAR, 1821)

– Słonny (668 m n.p.m.) (EV 98 97), 26 V 2002, grąd – 1 ex.

Gatunek europejski, którego zasięg rozciąga się od Średniogórza Niemieckiego i Alp, przez Sudety i Karpaty, po górzystą część Półwyspu Bałkańskiego. Tworzy liczne formy lokalne. W Polsce bardzo rzadko notowany, znany z niewielu stanowisk na południu kraju. Występuje przeważnie na łąkach, w lasach i zaroślach, Postacie dojrzałe spotyka się na *Petasites albus* (L.) GEARTN., *Tussilago farfara* L., *Ballota nigra* L., *Salvia pratensis* L.; larwy żerują na *Lamium* spp. i *Salvia glutinosa* L., a przed przepoczwarczeniem tworzą siateczkowaty, żółtobiały kokon. Podany z Gór Słonnych przez WANATA i SZYPUŁĘ (1998) na podstawie pojedynczego okazu. W innych częściach Polskich Karpat wykazany z Beskidu Sądeckiego (PETRYSZAK 1982), Beskidu Niskiego (KNUTELSKI 1986) i z Bieszczad (PETRYSZAK 1998).

Plinthus sturmii GERMAR, 1818

– Przełęcz Słonna (620 m n.p.m.) (EV 98 59), 27 IV 2002, 25 V 2002, grąd – 3 exx.

– Słonny (644 m n.p.m.), NE stok (FV 08 07), 24 VII 2002, buczyna karpacka – 1 ex.

– Olszanica, 3km. na W od potoku Wańkowa (FV 08 14), 26 V 2002, zarastająca wilgotna łąka z leszczyną – 1 ex.

– Rez. „Dyrbek”, stok SW (FV 08 24), 28 IV 2002, las jodłowo bukowy – 1 ex.

Gatunek górski występujący w Alpach Wschodnich, oraz w Europie południowo-wschodniej i we wschodniej części Europy środkowej. Bionomia gatunku jest słabo poznana. Imago występuje w lasach i zaroślach, w niedużej odległości od cieków wodnych, na *Plantago* spp., *Cirsium* spp. oraz *Lathraea squamaria* L. Z Gór Słonnych gatunek ten jest podawany po raz pierwszy. W polskich Karpatach wykazany był z Pienin Spiskich (KNUTELSKI i in. 1992), Beskidu Niskiego (PETRYSZAK i in. 1993), Bieszczad (PETRYSZAK 1998) i z Pogórza Przemyskiego (MAZUR 1994).

Plinthus ticheri GERMAR, 1824

– Bykowce, rez. „Polanki” (EV 99 20), 24 V 2002, buczyna karpacka – 3 exx.

Gatunek górski zasiedlający cały łuk karpacki, Sudety, Góry Świętokrzyskie oraz góry Turyngii i Saksoni. W Polsce występuje rzadko i sporadycznie, częściej w Sudetach Zachodnich i Górach Świętokrzyskich. Zasiedla wilgotne środowiska polan śródleśnych, łąk i hal górskich. Postacie dorosłe żerują na *Polygonum bistorta* L. i *Rumex alpinus* L. Znajduje się je często pod ka-

mieniami. W Górach Słonnych gatunek ten znaleziono po raz pierwszy. W polskich Karpatach znajdowany był w Tatrach (KUŚKA 1986), Magurze Spiskiej (KNUTELSKI, SKALSKI 1993), Gorcach (PETRYSZAK, KNUTELSKI 1987), Beskidzie Sądeckim (PETRYSZAK 1982), na Pogórzu Rożnowskim (PETRYSZAK i in. 1995) i w Bieszczadach (PETRYSZAK 1998).

Mecinus pascuorum (GYLLENHAL, 1813)

- Hołczków, NW stok wzgórza (442 m n.p.m.) (EV 99 52), 24 V 2002, łąka świeża, kośna – 1 ex.
- Liszna, NW stok góry Moczarka (EV 89 93), 24 V 2002, łąka świeża, kośna – 7 exx.

Gatunek europejski, którego zasięg północny kończy się w południowej Fenoskandii; na południu obejmuje cały basen Morza Śródziemnego, a na wschód sięga po Kaukaz. W Polsce występuje prawie na całym obszarze, z wyjątkiem wyższych partii gór. Żyje na łąkach, przydrożach, nasypach itp., w miejscach suchych i ciepłych. Obserwowany na *Plantago lanceolata* L. Pojaw imago przypada na okres od połowy marca do końca sierpnia. Larwy żerują w torebkach nasiennych, gdzie też się przepoczwarzają. Z Gór Słonnych podawany po raz pierwszy. W Karpatach na terenie Polski znaleziony tylko na Pogórzu Przemyskim (MAZUR 1994)

Ruteria hypocrita (BOHEMAN, 1837)

- Orli Kamień (510 m n.p.m.) (EV 89 81), 24 V 2002, grąd bukowy – 1 ex.
- Przełęcz Słonna (620 m n.p.m.) (EV 98 59), 27 IV 2002, 25 V 2002, grąd – 2 exx.
- Słonny (644 m n.p.m.), NE stok (FV 08 07), 26 V 2002, buczyna karpacka – 1 ex.
- Olszanica, 3km. na W od potoku Wańkowa (FV 08 14), 26 V 2002, zarastająca wilgotna łąka z leszczyną – 1 ex.
- Rez. „Dyrbek”, stok SW (FV 08 24), 28 IV 2002, 26 V 2002, las jodłowo-bukowy – 6 exx.
- Bykowce, rez. „Polanki” (EV 99 20), 24 V 2002, buczyna karpacka – 1 ex.

Gatunek występujący w górach i na pogórzach w południowej i środkowej Europie oraz na Kaukazie. W Polsce głównie w rejonach górzystych, na niżu rzadki. Zamieszkuje lasy liściaste i mieszane. Postacie dojrzałe spotykano na martwym drewnie *Fagus sylvatica* L., *Carpinus betulus* L., *Corylus avellana* L., *Alnus* spp. Larwy obserwowano w gałęziach *Fraxinus excelsior* L. Z Gór Słonnych podawany po raz pierwszy. Natomiast w pozostałych regionach polskich Karpat znany jest z Pienin Spiskich (KNUTELSKI i in. 1992), Gorców

(PETRYSZAK, KNUTELSKI 1987), Beskidu Sądeckiego (PETRYSZAK 1982), Beskidu Niskiego (PETRYSZAK i in. 1993), Pogórza Rożnowskiego (PETRYSZAK i in. 1995), Bieszczad (PETRYSZAK 1998) i Pogórza Przemyskiego (MAZUR 1994).

Stenocarus ruficornis (STEPHENS, 1831)

– Wańkowa, rez. „Buczyna w Wańkowej” nad potokiem Wańkówka (FV 08 45), 29 IV 2002, zarastający zrąb – 1 ex.

Gatunek rozprzestrzeniony w całej Europie, z wyjątkiem jej północnej części. Arealem swego występowania sięga po Syberię na wschodzie i Afrykę Północną na południu. W Polsce stosunkowo częsty. Występuje na łąkach, groblach, przydrożach i nasypach. Znajdowano go na *Papaver rhoeas* L. i *P. somniferum* L. Z omawianego terenu wykazany po raz pierwszy. W innych częściach polskich Karpat podawany z Beskidu Sądeckiego (PETRYSZAK 1992), Beskidu Wyspowego (PETRYSZAK 1993), Pogórza Rożnowskiego (PETRYSZAK i in. 1995), Pogórza Wielickiego (KNUTELSKI 1991) i Pogórza Przemyskiego (MAZUR 1994)

Oprócz omówionych wyżej, z badanego terenu wykazano niżej wymienione gatunki. Są one pospolite, ich biologia jest poznana, lecz z Gór Słonnych nie podawano ich do tej pory:

ATTELABIDAE

– *Temnocerus tomentosus* (GYLLENHAL in SCHOENHERR, 1839): Hołuczków (EV 99 52), 24 V 2002 – 1 ex.

APIONIDAE

– *Apion (Apion) rubens* STEPHENS, 1839: Hołuczków (EV 99 52), 24 V 2002 – 1 ex.

– *Pseudoperapion brevirostre* HERBST, 1797: Wujskie (EV 99 11), 23 VII 2002 – 2 exx.; Hołuczków (EV 99 52), 24 V 2002 – 5 exx.; Liszna (EV 89 93), 24 V 2002 – 3 exx.

CURCULIONIDAE

– *Notaris acridulus* (LINNAEUS, 1758): Wańkowa (FV 08 45), 12 IX 2002 – 1 ex.

– *Otiorhynchus kollari* GYLLENHAL, 1864: Wujskie (EV 99 10), 24 V 2002 – 1 ex.

– *Liophleus tessulatus* (O. F. MÜLLER, 1776): Hołuczków (EV 99 52), 25 V 2002 – 1 ex.; Olszanica (FV 08 14), 26 V 2002 – 1 ex.; Rakowa, (EV 98 99), 22 VI 2002 – 1 ex.

– *Donus zoilus* (SCOPOLI, 1763): Wańkowa (FV 08 45), 27 V 2002 – 1 ex.

- *Dorytomus (Olamus) rufatus* (BEDEL, 1888): Wujskie (EV 98 68), 25 V 2002 – 1 ex.
- *Anthonomus phyllocola* (HERBST, 1795): Hołuczków (EV 99 52), 27 IV 2002 – 1 ex.
- *Tachyerges stigma* (GERMAR, 1821): Hołuczków (EV 99 52), 24 V 2002 – 1 ex.

W wyniku przeprowadzonych badań lista ryjkowcowatych Gór Słonnych wzbogaciła się o dalszych 18 gatunków. Wiele z nich to gatunki rzadkie i występujące na nielicznych stanowiskach w kraju. Potwierdzono występowanie i podano nowe stanowiska *Barynotus makolskii* SMRECZYŃSKI, 1953 – gatunku notowanego po raz ostatni przez PETRYSZAKA (1977).

SUMMARY

In result of research the weevils species checklist from the Słonne Mts. was extended by 18 species. Many of them are rare and found in just several places in Poland. New records were included and the presence of *Barynotus makolskii* SMRECZYŃSKI, 1953, was confirmed; it was last noted by PETRYSZAK (1977).

PIŚMIENNICTWO

- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1992: Chrząższe *Coleoptera*, Ryjkowcowate prócz ryjkowców – *Curculionoidea* prócz *Curculionidae*. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **18**: 1-324.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1993: Chrząższe *Coleoptera*, Ryjkowce – *Curculionidae*, część 1. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **19**: 1-304.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1995: Chrząższe *Coleoptera*, Ryjkowce – *Curculionidae*, część 2. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **20**: 1-310.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1997: Chrząższe *Coleoptera*, Ryjkowce – *Curculionidae*, część 3. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **21**: 1-307.
- DIECKMAN L. 1980: Beiträge zur Insektenfauna der DDR: *Coleoptera* – *Curculionidae* (*Brachycerinae*, *Otiorrhynchinae*, *Brachyderinae*). Beitr. Ent., Berlin, **30** (1): 145-310.
- DIECKMAN L., BEHNE L. 1994: Familie *Curculionidae*. [W:] LOHSE G. A., LUCHT W. H. (red.): Die Käfer Mitteleuropas, Band 3, Supplementband mit Katalogteil. Goeche & Evers, Krefeld: 246-300.
- DZWONKO Z. 1976: Altitudinal zonation of natural forest vegetation and its climatic conditioning in the Góry Słonne range of the Polish Eastern Carpathians. Bull. Acad. Polon. Sci., Ser. Sci. Biol., **24** (2): 77-82.
- KNUTELSKI S. 1991: Zgrupowania ryjkowców (*Coleoptera: Curculionidae*) w zespołach łąkowych *Arrhenatherion* i *Calthion* doliny Wierzbanówki na Pogórzu Wielickim. Zesz. nauk. UJ, Prace Zool., **36**: 91-114.

- KNUTELSKI S. 2002: *Nanophyidae* and *Eirrhinidae* weevil species of the Tatra Mountains. Contributions to the weevil fauna of the Tatra Mountains (*Coleoptera: Polyphaga: Curculionoidea*). Snudebiller, 3: 272-286 (CD ROM).
- KNUTELSKI S., GRZEŃDA E., MAZUR M. 1986: Nowe stanowiska kilkunastu rzadko spotykanych w Polsce ryjkowców (*Coleoptera: Curculionidae*). Zesz. Nauk. UJ, Prace zool., 31: 157-168.
- KNUTELSKI S., SKALSKA E., SKALSKI T. 1992: Ryjkowce (*Coleoptera: Curculionidae*) Pienin Spiskich. Ochr. Przyr., 50 (II): 109-123.
- KNUTELSKI S., SKALSKI T. 1993: Fauna ryjkowców (*Coleoptera: Curculionidae*) polskiej części Magury Spiskiej. Zesz. Nauk. UJ., Prace zool., 38: 181-208.
- KONDRACKI J. 2001: Geografia regionalna Polski, wyd. II. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa. 440 ss.
- KUŚKA A. 1986: Ryjkowce (*Coleoptera, Curculionidae*) polan reglowych Tatr Polskich. Parki nar. Rez. Przyr., 7 (2): 47-60.
- MAZUR M. 1994: Rozmieszczenie ryjkowców (*Coleoptera: Rhinomaceridae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*) na Pogórzu Dynowskim i Przemyskim. Zesz. Nauk. UJ, Prace zool., 40: 35-76.
- PETRYSZAK B. 1977: Materiały do znajomości ryjkowców (*Coleoptera, Curculionidae*) Bieszczad i Pogórza Dynowsko-Przemyskiego. Zesz. Nauk. UJ, Prace zool., 23: 127-164.
- PETRYSZAK B. 1980: Ryjkowce (*Coleoptera, Curculionidae*) Pienin. Zesz. Nauk. UJ, Prace zool., 26: 109-173.
- PETRYSZAK B. 1982: Ryjkowce (*Coleoptera, Curculionidae*) Beskidu Sądeckiego. Rozprawy habilitacyjne UJ, 68: 1-204.
- PETRYSZAK B. 1993: Ryjkowce (*Coleoptera, Curculionidae*) Beskidu Wyspowego. Studia Ośr. Dok. fizjogr., 21: 73-96.
- PETRYSZAK B. 1998: Ryjkowce (*Curculionidae: Coleoptera*) Bieszczad Wysokich. Studia Ośr. Dok. fizjogr., 25 (1997): 89-135.
- PETRYSZAK B., KNUTELSKI S. 1987: Ryjkowce (*Coleoptera, Curculionidae*) Gorców. Zesz. Nauk. UJ, Prace zool., 33: 43-83.
- PETRYSZAK B., SKALSKI T., BURDZY A. 1994: Pędrusie i ryjkowce (*Apionidae, Curculionidae: Coleoptera*) Gór Słonnych. Studia Ośr. Dok. fizjogr., 22: 149-182.
- PETRYSZAK B., SKALSKI T., HOLLY M. 1996: Rzadkie gatunki ryjkowców (*Coleoptera, Curculionidae*) z Gór Sanocko-Turczanskich. Wiad. entomol., 15 (2): 93-96.
- PETRYSZAK B., TISCHNER T., HOLECOVA M. 1995: Pędrusie i ryjkowce (*Apionidae, Curculionidae: Coleoptera*) Pogórza Rożnowskiego. Studia Ośr. Dok. fizjogr., 23: 115-147.
- PETRYSZAK B., WRÓBEL S., CZEKAJ A., SKALSKI T. 1993: Ryjkowce (*Coleoptera, Curculionidae*) Beskidu Niskiego. Zesz. Nauk. UJ, Prace zool., 38: 29-59.
- SMRECYŃSKI S. 1953: *Barynotus makólski* n. sp. (*Coleoptera, Curculionidae*) et remarques sur les espèces voisines. Pol. Pismo ent., 23: 71-82.
- WANAT M., SZYPUŁA J. 1998: Interesujące gatunki ryjkowców (*Coleoptera: Urodontidae, Curculionidae*) ze wschodniej Polski. Wiad. entomol., 17 (2): 85-94.
- ZEMANEK B. 1981: Stosunki geobotaniczne Gór Słonnych (Polskie Karpaty Wschodnie). Zesz. Nauk. UJ., Prace bot., 9: 31-65.